

Fotografije: Ivo Zajčela

Interpretacijski teror

« Predavanje tematizira nastanek in razširjanje mita o tako imenovani 'funkcionalni kolaboraciji' na polagi spreminjajoče se pokrajine vojnih spomenikov. Avtor se ukvarja z materialno reinterpretacijo javnega spomina, točneje: z analizo tekstualnosti vojnih spomenikov, ki slavijo kolaborante kot tragične heroje in žrtve lastnega patriotizma. Mit o funkcionalni kolaboraciji razume kot del procesa zgodovinskega revizionizma, ki reinterpretacijo zgodovine razume tudi kot ritual za oživljanje skupnosti ali kot poskus ustanovitve skupnosti na podlagi novega konsenza. »

T akšno besedilo je bilo napisano na vabilu na predavanje, ki je bilo 25. septembra 2002 v Mali dvorani ZRC SAZU. Predavanje, ki mu je avtor izr. prof. dr. Oto Luthar, direktor ZRC SAZU, dal naslov *Stara preteklost – nova zgodovina* in podnaslov *Reinterpretacija kolaboracionizma v času druge svetovne vojne*, je potekalo v okviru *Historičnega seminarja*, ki ga organizira ZRC SAZU. Naslov predavanja in spremno besedilo na vabilu, prav tako naslovi, ki jih nosi predava-

telj (izredni profesor na fakulteti ter direktor Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU), kot tudi ustanova, ki je nosilka seminarja, so obetali "zanimivo predavanje".

“Kratki kurz”

Vsebina se je že dala slutiti. Termini, kot so "reinterpretacija kolaboracionizma", spomeniki, ki "slavijo kolaborante" kot tragične heroje in "žrtve lastnega patriotizma", so prav klicali, da uglednemu predavatelju prisluhnemo. Na predavanje so bili vabljeni zgodovinarji, predvsem

tisti, ki so zaposleni v okviru SAZU in na Inštitutu za novejšo zgodovino. Dalo se je slutiti, da gre za neke vrste "pedagoški akt" oziroma za podučitev zgodovinarske družine, kako danes nekatere stvari v Sloveniji stojijo oziroma morajo stati. Nekeč se je nekaj takšnega verjetno imenovalo "kratki kurz".

Poglejmo torej, kaj je rekel predavatelj, ki trdi, da tako imenovane farne spominske plošče, ki so se začele postavljati v spomin žrtvam komunistične revolucije, "slavijo kolaborante". Že v vabilu nas je vpejal z ideološko obrekljivko, ki je bila, kot se je potem pokazalo, rdeča nit njegove predavateljske teze. Luthar je, preden je začel s temo, izrazil veliko zadrego, ki jo čuti, in dejal, kako mu je žal, da se je prijavil za predavanje v Historičnem seminarju s to temo. Morda bi ga glede na pogromaštvo, ki ga je skozi celotno predavanje uprizoril na nekdanje žrtve komunistične revolucije oziroma na spominske plošče v njihov spomin, lahko razumeli. Skozi pre-

davanje potem zadrege ni bilo več opaziti, prekril jo je ideološki diskurz diskreditacije farnih spominskih plošč. Poslušalstvo v Mali dvorani SAZU, ki je bila povsem napolnjena, mu je pozorno prisluhnilo.

Reinterpretacijski revizionizem?

V prvem delu predavanja je nanašal nekaj zgodovinskih terminov in podatkov, za katere je dejal, da mu rabijo za interpretacijo pojavnosti in

Dr. Oto Luthar

tekstualnosti teh novih vojnih spomenikov, ki so se skozi devetdeseta leta nenadoma začeli pojavljati ob dveh prejšnjih kategorijah spomenikov – tistih, ki so posvečeni žrtvam prve svetovne vojne, in onih, ki stojijo v spomin komunistično-partizanski strani iz druge svetovne vojne. Uvodoma je vpeljal pojma "enostranska reinterpretacija" in "revizionizem". Pri tem se mu je zdelo pomembno, da je omenil razvpitega britanskega "zgodovinarja" Davida Irvinga, ki je zanikal holokavst s trditvami, kot je, da so plinske celice samo mit.

Ko je zatem prišel na slovenske razmere med vojno, je akterje takoj razdelil v dva vrednostno povsem nasprotujoča si pola. Na enem so komunisti, ki so poleg odpora proti okupatorju želeli izvesti tudi "socialno reformo". Izraz komunistična revolucija zanj ne obstaja, saj termina revolucija na predavanju nismo slišali. Na drugi strani pa so bile desne stranke, ki so po njegovo "skupaj z italijanskimi okupacijskimi oblastmi novačile v vaške straže", se vključevale v vojaške akcije in se po italijanski kapitulaciji priključile Nemcem kot "kolaboracionistična sila". Za Lutharja, kot je poudaril, obstajajo le trije akterji medvojne Slovenije: osvobodilno gibanje, kolaboracionistični oddelki in mobiliziranci v nemško vojsko. S tem je zanj dogajanja med drugo svetovno vojno na Slovenskem konec. Sledili so "povojni obračuni s kolaboracionisti", potem pa so nastopili zgodovinarji, ki zgodovine niso načrtno prirejali.

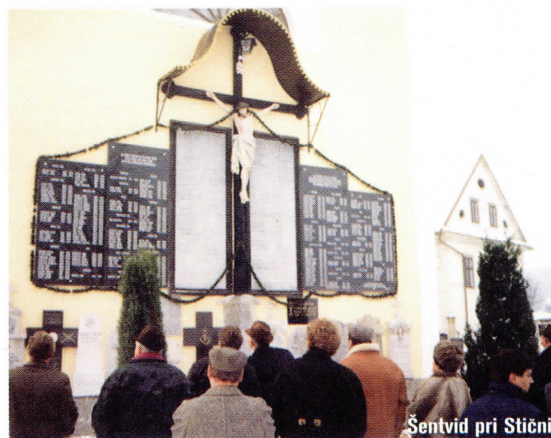
Tako! To je izrekel na odprti sceni in na koncu požel aplavz.

Problematična "druga stran"

Videti je, da izr. prof. dr. Ota Lutharja zanima samo to, kar so ga pod komunizmom naučili v šolah. Resnica ga očitno ne zanima preveč. Prav tako ne obsirna literatura, ki je o naši polpreteklosti izšla v zadnjih dvanajstih letih po padcu režima. Naučene mite in ideološke obrazce je vkalupil v nekaj historičnih sintagmah, te pa mu rabijo pri razsojanju, kaj "ena stran" počne danes, ko je demokracija. "Druga stran", komunistično-partizanska, ga ne za-

nima, njena zgodovina je že zapisana in označena s spomeniki. Problem je zgodovina "druge strani", ki se zdaj pojavlja in moti "naš mir". Zato jo je treba označiti z ideološkimi oznakami, kot so "reinterpretacija kolaboracionizma", "slavljenje kolaborantov", ki da se imajo za "žrtve lastnega patriotizma".

Teh mogočnih izrazov od sorodnikov žrtev in tistih redkih, ki so preživeli komunistični genocid na Slovenskem, ki postavljajo farne spominske plošče in se vsako leto s pietetno slovesnostjo (in ne z bučnimi

Sentvid pri Stični

Veliki Gaber

slavlji kot borci) spominjajo umrlih na krajih nekdanjih grozljivih morišč v Kočevskem rogu, na Teharjah, na Lajšah, v Kucji dolini pri Podutiku, na Orlovem vrhu na ljubljanskem grajskem hribu, ni mogel slišati. Sproducira jih lahko nekdaj, ki mu je malo mar za resnico in ga očitno zanima le interes ideološkega razločevanja in monopolizma nad preteklostjo in sedanostjo.

Upor in amnezija

Izr. prof. dr. Oto Luthar je pozabil na mnogo stvari. Ena med njimi je ta, da imamo v Sloveniji že nekaj let formalno demokracijo. Do pred nekaj leti pa demokracije ni bilo. Dolgih 45 let, tako rekoč celo aktivno dobo enega človeka, je slovensko sceno obvladoval z Udbo podprti diktator ene same zapovedane resnice, enega samega mogočnega mita in življenje v deželi, ki je prekrita z množičnimi grobišči iz medvojne in povojne dobe. Avtor predavanja je večkrat poskusil strogo ločiti povojno obdobje oziroma povojne poboje od medvoj-

nega obdobja. Takrat komunistično-partizanskih zločinov očitno po njegovem ni bilo, ampak je obstajal samo binom, ki ga je označil s terminoma upor in kolaboracija.

Ne, niti približno ni tako, ne zdaj, v času interpretiranja in reinterpretiranja oziroma celo "revizionizma", ne med vojno in revolucijo. Mimogrede, pri terminu "revizionizem", ki ga je predavatelj poskušal vpeljati, gre za tipični historični ideološki pojem, ki v tem prostoru pomeni nekaj negativnega. Revidirati svoja stališča so morali nesrečniki na Golem otoku. Razni revizi-

onci, nekaj jih bomo navedli v nadaljevanju, toda prebere jih lahko v obsežni drugi literaturi, ki je izšla v zadnjih dvanajstih letih.

Ali prof. Luthar sploh ve, da na primer izhaja neka revija, ki se imenuje *Zaveza*? Ali jo bere? Glede na temo, o kateri javno predava, domnevamo pa lahko, da jo kot profesor omenja tudi svojim studentom, bi revijo *Zaveza* moral dobro poznati, saj gre za temeljno literaturo pri obravnavani temi. Če to literaturo (z "druge strani") bere, kako razume tam zapisane stavke, podatke, trditve, zgodbe – nešteto jih

zionisti so bili v času diktata komunističnega družboslovja vedno vsaj odpadniki, če že ne razredni (notranji) sovražniki. Uporaba takšnega termina rabi samo za diskreditacijo.

Molk o revoluciji

In zdaj k bistvu "problema". Za predavatelja termin komunistična revolucija in nič, kar je ta termin pomenjal, ne obstaja. S tem terminom označujemo neko dogajanje, ki je bistveno in odločilno krojilo praktično vse drugo. Če zamolčiš tak temeljni termin, potem je jasno, da te zgodovina zanima le kot manipulacija oziroma kot "nadaljevanje revolucije z drugimi sredstvi".

Luthar je omenil, da učbeniki danes navajajo, da je bilo v povojnih pobojih ubitih 7.500 ljudi. Kaj vse piše v naših učbenikih! Če nad našo šolo drži pokrovko LDS, to pa v slovenskih razmerah pomeni psevdoliberalizem, potem takih in še številnih drugih nesrešnic – zavestno zapisanih! – kar mr-goli. Res je, da v teh učbenikih ne bomo mogli prebrati nekaterih drugih šte-

je do zdaj objavljenih v 46. številkah? Ali jih noče razumeti?

Kardelj kot temelj

Ali je profesor kdaj bral spise Edvarda Kardelja iz let 1941 in 1942? Iz njegovega predavanja se vidi, da jih ni. Toda spisi (res jih je veliko) Edvarda Kardelja, teoretika in vodje komunistične revolucije, te najmočnejše zgodbe slovenske zgodovine, so osnovna šola. Brez osnovne šole pa ne moreš biti predavatelj, kaj šele profesor. Ali pa si to v Sloveniji lahko?

Torej! Komunisti so že nekaj dni po pozivu Kominterne k uporabi planili na svojega glavnega nasprotnika, na Slovence. Že 10. julija 1941 so sredi belega dne v Ljubljani ustrelili Viktorja Jagodica. Temu je sledil rafal revolucije. Do konca leta 1941 so ustrelili še vsaj 63 Slovencev. Leta 1942 so komunisti in partizani ubili več sto Slovencev, večino skozi obred umora in mučenja. Med njimi vsaj 27 "kompletnih" družin (oče, mati in vsaj eden od otrok; 107 članov), vsaj 41 "nepopolnih" družin

» (z 91 člani) in 16 duhovnikov. Začeli so požigati gradove, do konca vojne so jih požgali vsaj 69, drugo premoženje pa so požigali, ropali in uničevali že od poletja 1941. Partizani so z množičnimi poboji začeli že leta 1941 (v začetku decembra je Cankarjev bataljon na Gorenjskem ustrelil 10 Slovencev).

Partizanska morija

Potem ko je to nasilje – pa izjemno strupena in lažniva propaganda, ki ga je spremljala – ljudi prisililo, da so se začeli organizirati v samoobrambne enote, ki bi branile življenja in vaške skupnosti, so jih takoj po njihovem nastanku napadli partizani (Sveti Vid, Loški Potok, prva nacionalna ilegala oziroma Štajerski bataljon, Šentjošt itd.). Samo teden dni po organiziranju vaške straže v Šentjoštu so vas napadli partizani. Branilci vasi so napad zdržali. Tako ta kot vsi drugi podobni partizanski napadi na protirevolucijo so bili v vsem svojem bistvu zločinski. V naslednjih dneh so “zato” partizani uprizorili v okolici Šentjošta pošastno, apokaliptično morijo. V samo nekaj dneh so poklali 25 popolnoma nedolžnih ljudi, civilistov seveda. Pobijali, požigali in ropali so vpričo otrok. Pustimo tu podrobnosti, saj prof. Luthar bere revijo *Zaveza*, mar ne?

Mimogrede, prav danes na drugi stopnji ljubljanskega sodišča poteka obravnava zoper nekdanjega domobranca Vinka Levstika, ker naj bi bil ustrelil dva vojna ujetnika. Če bi bila naša država v resnici pravna, bi bila naša sodišča in zapori napolnjeni s partizanskimi morilci civilistov, otrok, celih družin, ranjencev, vojnih ujetnikov. Ker pa ni, že 21 let preganja nekdanjega domobranca, ki ga ima za grešnega kozla. Na koncu bo ta skrajno pristranska “pravna država” veliki in osramočeni poraženec.

Pokoli že leta 1942

Konec leta 1942 so partizani uprizarjali že prave skupinske pokole vojnih ujetnikov: na Suhorju 23 branilcev “v boju”, “po boju” še 8 vojnih ujetnikov, v Ajdovcu “v boju” 16, “po boju” 21 vojnih ujet-

Grosuplje

Selca

Ig

nikov, na Dobu “po boju” sedem članov Mavsarjeve družine itd. Za prof. Lutharja vsega tega ni bilo. Tisti, ki o tem pišemo, smo zanj “reinterpreteratorji” in “revizionisti” že napisane zgodovine.

Profesor pravi, da so vaške straže nastale in začele novačiti in sodelovati z okupatorsko vojsko kar tako, brez razloga. Verjetno si misli, da iz čistega veselja do takšnega početja, to naj bi jim narekovala ideologija, desničarstvo, vera in Cerkev. Zato naj bi bili povojni poboji teh kolaboracionistov razumljivi in logična posledica.

Streljanje ranjencev in...

Naj ob teh profesorjevih pogledih omenimo samo še nekaj podatkov. Po kapitulaciji Italije septembra 1943 so partizani napotili italijanskega okupatorja proti domu. Kako je bilo to videti, bomo pisali v naslednji številki te revije. Partizani so na “osvojenem ozemlju” nadaljevali s svojo glavno preokupacijo in so vse svoje sile usmerili v uničenje protirevolucije. Glede na to, kako so to počeli že leta 1942, so bili pokoli vojnih ujetnikov “logični” in “neizbežni”. Tako kot so bili “logični” in “neizbežni” povojni poboji, saj so temeljili na velikih uverturah iz let 1942 in 1943.

Najprej, 15. septembra, so partizani postrelili 24 vojnih ujetnikov na Velikem Osolniku (več o tem v naslednji številki). Ob zavzetju turjaškega gradu, kamor se je zatekel velik

del vaških straž, so partizani 19. 9. pred gradom ustrelili 28 nepokretnih ranjencev (usoda 18 ranjencev v Grčaricah ni znana, domnevno so postrelili tudi te). Naslednji dan so pri Velikih Laščah odbrali med ujetniki 13 vodilnih in jih ustrelili, 21. 9. pa v bližnjem gozdu še 50 ujetnikov. Množični pokoli vojnih ujetnikov so se nato nadaljevali na različnih lokacijah od Mozlja, Jelendola, Grčaric, Travnogore, Mačkovoča do Klemence nad Metliko. Jeseni 1943 so partizani pod neposrednim vodstvom Edvarda Kardelja, Borisa Kidriča, Franca Rozmana-Staneta in drugih prvakov revolucije ustrelili okoli 500 vojnih ujetnikov protirevolucije.

Samoumevnost kolaboracije?

Za profesorja Lutharja je kolaboracija z Nemci nekaj “samoumevnega” in odioznega. Pojem funkcionalna kolaboracija je dal v narekovaje, kar naj bi pomenilo, da “strokovno” ni pravičen in da je šlo v Sloveniji med vojno za navadno kolaboracijo. Za podobno torej, kot je bila kolaboracija v Franciji, Belgiji, na Nizozemskem, Danskem, Norveškem, v Italiji, na Madžarskem, v Romuniji itd. Kaj nam bo profesor povedal o komunistični revoluciji med okupacijo v teh državah, bomo verjetno kdaj še videli glede na teze, ki jih je posredoval zgodovinarski stroki 25. septembra na SAZU.

“Sporne” plošče

Drugi del predavanja je prof.

dr. Oto Luthar namenil glavni temi, prikazu fotografij farnih spominskih plošč in interpretiranju njihove namembnosti in sporočilnosti. Prikazal je vrsto diazitivov različnih spominskih plošč. Začel je z Velikimi Laščami. Pri tem se je osredinil na odnos med starim partizanskim spomenikom na velikolaškem pokopališču, ki je ob zidu pokopališča, in spomenikom žrtvam komunistične revolucije, ki je postavljen v središčnem delu pokopališča. To naj bi zanj pomenilo nekakšno superiornost slednjega nad prvim.

Motil ga je napis na mnogih spominskih ploščah. Najbolj besedilo na ljubljanskih Žalah, v katerem je omenjena beseda Izrael. Čeprav v prenesenem pomenu, je zanj omenjanje Izraela na domobranskem spomeniku “sporno, celo cinično”, saj se s tem “pozablja na antisemitizem domobrancev” in je Leon Rupnik večkrat govoril proti Židom. Pri tem profesorja prav malo zanima popolna obratnost, predvsem pa kontekst tega domnevnega “antisemitizma”. Za izražanje tendence njegove teze očitno pride vse prav.

Nestrpnost do drugačnih

Opravka imamo torej s šolskim primerom nestrpnosti. Nestrpnosti do koga? Do pomembnega sestavnega dela slovenske nacije. Žrtve revolucije so vogelni kamen te nacije. Gre tudi za nestrpnost do zgodovine oziroma do nevšečne preteklosti. Ali si zgodovinar lahko privoščijo kaj

Bučka: komu je bila napotij?

takšnega? V Sloveniji očitno zlahkoto. Potem pa, da bi zakril to svojo nestrpnost, zganja verbalni in interpretacijski terorizem nad ljudmi, ki so bili praktično vse življenje žrtve idejnih očetov te nestrpnosti, in jih obsoja s terminološko povsem nevzdržnimi psovkami, kot so kolaboranti, desničarji, revizionisti. Ti ljudje, vse polno jih je v profesorskih vrstah na naših fakultetah in v publicistiki ter novinarstvu, so svoj nestrpni odnos do drugačnih in drugače mislečih sonarodnjakov v zadnjih letih pripeljali do absurda. Hkrati pa so se pripravljene nenehno angažirati v zagovoru povsem obrobni skupin in tem. Le od česa se ti ljudje počutijo tako ogrožene? Ali je to samo beg pred lastno nestrpnostjo, arogantnostjo, nevedenjem in celo nesposobnostjo?

Luthar omenja "novo resnico" in "novo različico herojev", kar po nje-

Godešič: borci so na sodišču dosegli odstranitev plošče.

govo počnejo ljudje, ki postavljajo spominske plošče. Res moraš imeti bujno domišljijo, da kje vidiš kakšne nove "heroje". Naj se raje loti rdečih herojev, in imel bo kaj početi.

Nestrpnost. Samo koliko spominskih plošč so razbili naši nestrpneži. Naj gre profesor po odgovore o tem v Zagradec, v Poljane, v Črnomelj, na Bučko, v Šentjernej, in izvedel bo kaj.

Škofija ali OF?

Izdelal je celo zemljevid farnih spominskih plošč, s katerim je hotel pokazati, da je bila kolaboracija le v Ljubljanski pokrajini, oziroma natančneje, v ljubljanski škofiji, kjer je, kot je dejal, "Cerkev odločilno pripomogla, da so se fantje odločili za domobrance".

Ja, takšna je ta naša Cerkev, to ji je ustrezalo, tako je razmišljala in tak-

Poljane: po plesu nahujskanih mladostnikov

šna je očitno še danes glede na blagoslavljanje farnih spominskih plošč. Sistematični pokoli komunistov in partizanov leta 1941, 1942 in 1943 ga ne zanimajo oziroma o tem ne ve nič. Njega zanima ljubljanska škofija, ne pa jedro komunistične revolucije.

Omenil je celo to, da se bo v nadaljevanju te svoje raziskovalne naloge lotil problema financiranja farnih spominskih plošč oziroma vloge občin pri tem. Močno lahko upamo, da se bo poglobil vsaj v to, če se že v tako rekoč nič drugega ni. Izvedel bo marsikaj, predvsem pa pretresljive stvari. Sledil bo lahko še eni tragični zgodbi ljudi, ki jih je med vojno in po vojni morila komunistična revolucija, jim med vojno in po vojni zaplenjala premoženje ter jih po vojni terorizirala in diskriminirala do onemoglosti. In ti ljudje, obubožani, razžaljeni in še naprej diskriminirani, so si ob postavljanju farnih spominskih plošč, teh skromnih spominskih znamenj za svojimi dragimi, trgali od ust tiste skromne tolarje, da so jih mnogi niti tega niso zmogli – dali za njihovo postavitvev.

Na račun davkoplačevalcev

Na drugi strani pa se partijski spomeniki šopirijo tako rekoč povsod, kamor pogledaš. Bili so financirani z davkoplačevalskim denarjem, ne iz žepov borcev in revolucionarjev. Luthar je omenil tudi "govorice", da so na ploščah ime-

na, ki nanje ne spadajo. Zelo nas zanima, koliko jih bo našel. Dr. Luthar se je z velikim zamahom lotil neke teme, pri čemer je pokazal neizmerno arogantnost nad njo in nad njenim celotnim zgodovinskim kontekstom. Niti toliko se mu ni zdelo vredno, da bi stopil do tistih, ki o spominskih ploščah kaj vedo. Veliko bi mu lahko povedali. Ne, profila znanstvenika, ki ga je predstavil s svojim predavanjem, očitno dejstva ne zanimajo. Nasprotno, pri zagovoru svoje skonstruirane teze bi mu hodila narobe. Zato je pač treba vire informacij prezeti.

Sprava in resnica

Omenil je neki kraj na Gorenjskem, kjer je opazil, da so dali na spominske plošče žrtve z vseh strani, s partizanske, z domobranske in mobilizirance. Če bi koga pri Novi slovenski zavezi kaj vprašal na to temo, bi takoj dobil izčrpen odgovor tudi na to problematiko. Ni samo ene, kar nekaj takšnih plošč je bilo postavljenih. Toda izvedel bi tudi za probleme, ki so jih ponekod borci zganjali pri tem. V Godešiču pri Medvodah so organizatorje spominske plošče več let preganjali po sodišču in končno le dosegli odstranitev plošče. Odstraniti so jo morali samo zato, ker jih je pri postavitvi gnala ideja po spravi. Tako v Godešiču kot nasploh v mnogih primerih v Sloveniji pa se je jasno pokazalo, da v državi, ki so ji še nedavno vladali nosilci revolucijske kataklizme, sprava ni mogoča. Konstitutivni del sprave je namreč resnica. Ta pa je za mnoge v tej Sloveniji porazna.

Tako, dragi naš profesor, direktor ugledne znanstvenoraziskovalne ustanove ZRC SAZU, to je skromna pripomba k vašim drznim tezam. Res vam je lahko žal, da ste se ponudili za predavatelja s temo "reinterpretacija kolaboracionizma". Želimo vam veliko sreče pri vašem nadaljnjem delu, na njej, saj ste jo napovedali, celo to, kako bo kot raziskovalni projekt financirana iz davkoplačevalskega denarja. Ali vas zanima, od kod je financirano moje delo, to pisanje spodaj podpisane? Vprašajte me kdaj.

Ivo Žajdela

Razbita plošča v Zagradcu